

Prof. dr MOMIR ČEČEZ

PROŠIRENA REPRODUKCIJA U EKONOMSKOJ TEORIJI I SISTEMU RASPODJELE U JUGOSLAVIJI

Poznato je da postoje mnoga „otvorena“ pitanja između makro-ekonomske teorije i privrednog sistema u Jugoslaviji. To je između ostalog i posljedica još neizgrađene teorije samoupravnog privrednog sistema. Međutim, to je posljedica i činjenice da naš samoupravni sistem, a posebno neki njegovi podsistemi, segmenti, nisu izgrađeni ni usklađeni ni sa onim teoretskim osnovama i saznanjima koja su već razrješena i prihvaćena u samoupravnom društvu i to ne samo od ekonomista i naučne misli već i u političkim opredjeljenjima i dokumentima. To prvenstveno važi za djelovanje zakonitosti robne proizvodnje u socijalizmu, za ekonomske principe i zakonitosti u poslovanju i razvoju, za plansko-tržišno usmjeravanje i razvoj privrede, za sprovođenje socijalističkog principa sticanja i raspodjele dohotka prema rezultatima rada, itd. Među podsisteme samoupravnog sistema na koje se odnosi prednji stav sa sigurnošću se može uključiti i proširena reprodukcija.

Uz područje cijena, finansijska pitanja i područje proširene reprodukcije, su široko razmatrana u ekonomskoj teoriji. O ta dva područja je i napisano više radova nego o svim drugim područjima u ekonomskoj literaturi. U obilju tih teoretskih misli i razmatranja postoje razlike ali i saglasnosti, kao npr. o neophodnosti proširene reprodukcije i o tome da je to zakonitost razvoja savremenog društva neovisno u kom sistemu, metodu ili modalitetima se obavlja proširena reprodukcija.

Posebno mjesto u naučnoj teoriji razvoja i teoriji proširene reprodukcije ima Marks koji je upravo istakao mjesto i značaj akumulacije kapitala i proširene reprodukcije uopšte, ne samo u tadašnjem kapitalističkom društvu već i u budućnosti, u svakom sistemu.

Smatramo da nije potrebno ovdje (i ovom auditorijumu) ponavljati dobro poznate Marksove postavke i stanovišta o proširenoj reprodukciji.¹ Ukazao bi da i post-marksova ukupna makro-ekonomska misao (uključiv i Kejnsovu) nije u osnovi promjenila te Marksove postavke. Ali je i savremena teorija, a posebno praksa razvoja i u kapitalističkim i socijalističkim društveno-ekonomskim sistemima dala dosta značajnih i praktičnih modela i rješenja vezanih i za obavljanje procesa proširene reprodukcije u svim fazama (u procesu raspodjele i obezbjeđenju sredstava, u odlučivanju o njihovoj upotrebi i pretvaranju novčane akumulacije u realnu, materijalnu).

U kapitalističkim ekonomskim sistemima značajno mjesto imaju mnogi teoretski radovi počev od raznih modela razvoja, strategija naučno-tehnološkog razvoja pa do metoda utvrđivanja efikasnosti investiranja i korišćenja savremene informacione tehnologije pri odlučivanju o proširenoj reprodukciji. Mada prednja pitanja nisu zanemarivana i u socijalističkoj ekonomskoj teoriji, ipak značajnije mjesto u toj teoriji i socijalističkim zemljama imaju neki društveni aspekti proširene reprodukcije zasnovani na društvenoj svojini nad sredstvima za proizvodnju, oko pitanja ko i kako odlučuje o investicijama i kome pripadaju rezultati i rizici odlučivanja o proširenoj reprodukciji. Tu spadaju i naša dostignuća. Neka od tih pitanja su prisutna u savremenoj teoriji na Zapadu, posebno u vezi sa ulaganjima u nauku i tehnologiju koja postaju sve veća i značajnija a u tome se angažuje i država ili grupe država i firmi.

Socijalistička ekonomska teorija se zaista našla u dosta ozbiljnoj i takoreći „nezahvalnoj“ situaciji u vezi s tim i teško je pronalazila rješenja za potrebe prakse. Naime, socijalistička ekonomska teorija je imala Marksove osnovne postavke, koje u uslovima izgradnje socijalizma u privredno nerazvijenim zemljama nisu bile dovoljne za „proces“ složene izgradnje socijalizma. Teoretska pitanja u vezi djelovanja robne proizvodnje u socijalizmu (bitna i za proširenu reprodukciju) su bila sporna, ali i kada su i kod nas (relativno davno) razjašnjenjena, ona nisu u cjelini privrednog sistema (pa ni u proširenoj reprodukciji) sprovedena u praksi. Radi toga je neophodna povezanost (a i provjera) teorije i prakse i u ovom području bila nedovoljna. Konačno, što se tiče (nešto konkretnije) naše situacije, mi smo u teoriji ostvarili izvjesna dostignuća i stanovišta vezana za društvenu svojinu, za ulogu i odlučivanje udruženog rada u svim fazama proširene reprodukcije, za djelovanje ekonomskih zakonitosti i principa efikasnosti u proširenoj reprodukciji itd. Ali naša ekonomska teorija nije još „riješila“ ili nije još „usaglasila“ mnoga značajna pitanja kao npr. o reprodukciji društvene svojine, o realizaciji nesvojniskog karaktera društvene svojine (da bi se spriječilo prisvajanje na osnovu svojine) o društvenom karakteru akumulacije, o odlučivanju o akumulaciji u skladu sa savremenim ekonomskim i tehničkim zakonitostima (cir-

¹ Poznata je Marksova postavka: Ko vlada proširenom reprodukcijom taj vlada društvom.

kulaciji akumulacije, optimalne alokacije, koncentracije i sl.). U našem sistemu raspodjele ukupnog prihoda i dohotka nije adekvatno riješeno ni mjesto akumulacije (ona je rezidualna veličina), a mnogi instrumenti ekonomske politike u vezi proširene reprodukcije nisu objektivno ekonomski fundirani ili kvantificirani. Sigurno je da ova i mnoga druga pitanja odnosa ekonomske nauke i naše prakse, našeg samoupravnog privrednog sistema traže odgovor.

Nemamo namjeru upuštati se u razmatranje svih aspekata ili mogućih odgovora ali je sigurno da uzroci nisu prvenstveno i samo u ekonomskoj teoriji pa ni u ekonomskoj sferi, već su više u široj društveno-političkoj sferi. Tako da navedem da mi ne možemo još da ostvarimo primjenu principa robne proizvodnje pa ni neophodne izmjene u privrednom sistemu na toj osnovi (koje proizilaze iz Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije) usljed starih idejnih shvatanja i prepreka i subjektivnih slabosti nekih političkih struktura i rukovodioca i pored toga što je to programska postavka SKJ koja je toliko puta potvrđena i bez koje ne može funkcionisati samoupravni sistem. No, vratimo se pitanjima proširene reprodukcije u našem privrednom sistemu i razvoju.

U privrednom razvoju i sistemu socijalističke Jugoslavije imamo tri osnovna koncepta sistema investicija. U prvom konceptu, koji se primjenjivao do 1954. godine, sve funkcije u vezi sa akumulacijom su bile u nadležnosti države i to pretežno njenih centralnih organa, a proširena reprodukcija se finansirala iz budžeta. Po drugom konceptu, koji je važio od 1954. do 1965. odnosno do 1971. godine, funkcije proširene reprodukcije su bile raspoređene na razne subjekte počev od preduzeća i banaka do državnih organa, lokalnih, republičkih i saveznih. Osnovni ekonomski principi pa i cijena osnovnih sredstava je bila uključena u taj mehanizam. (Preduzeća su plaćala kamatu na osnovna sredstva koja je bila prihod društvenih-državnih investicionih fondova.) Pored toga, ona su iz svoje dobiti izdvajala dio sredstava za poslovne fondove odnosno za investicije. Po trećem konceptu koji je u primjeni od 1971. do danas, osnovnu brigu o proširenoj reprodukciji imaju OUR-i. Radnici u OOUR-ima odlučuju koliko će od čistog dohotka odvojiti za akumulaciju a koliko za lične dohotke i druge namjene. Uz to se sredstva obezbjeđuju i udruživanjem i iz sredstava koja se prikupljaju u bankama ili u inostranstvu. U uslovima zadržanog uticaja političkih struktura i društveno-političkih zajednica, te finansijske moći banaka na proširenu reprodukciju i u uslovima prenapregnute preraspodjele dohotka i inflacije samoupravni koncept proširene reprodukcije nije zadovoljavajuće funkcionisao ni po kvalitativnim (sistemskim) ni po kvantitativnim pokazateljima.

Ekonomska misao je dala značajnu kritiku tog sistema proširene reprodukcije a vrlo loši pokazatelji u investicijama, bilo da su u pitanju ostvarenja odlučivanja radnika o tome, korištenje osnovnih sredstava, efikasnost investiranja, struktura investiranja, udruživanja sredstava i sl., potvrđuju neodrživost postojećih sistemskih

rješenja vezanih za proširenu reprodukciju. Opštu osnovu za to nalazimo i u Dugoročnom programu ekonomske stabilizacije, ali nažalost do sada nemamo cjelovitijih prijedloga za koherentniji sistem proširene reprodukcije koji bi bio zasnovan na zakonitostima robne proizvodnje u socijalističkom samoupravnom društvenom uređenju. Postoje vrijedni parcijalni prijedlozi npr. vezani za akumulaciju i korištenje osnovnih sredstava, a postoje i neke najnovije palijativne mjere društva za zaštitu akumulacije u politici raspodjele. Pošto se pitanja akumulacije u samoupravnom sistemu ne mogu odvojeno razmatrati od sistema raspodjele i prava radnika, u sistem raspodjele i odlučivanja o proširenoj reprodukciji ovdje ćemo iznijeti jedan koncept — mehanizam raspodjele dohotka, odnosno izdvajanja sredstava za akumulaciju i raspolaganje sa tom akumulacijom u samoupravnom društvenom sistemu.

Kao što smo već rekli, polazne osnove za naša razmatranja su društvena svojina, samoupravne obaveze i prava radnika vezana za upravljanje društvenom svojinom i raspolaganje dohotkom, kako je sadržano u Ustavu SFRJ, te respektovanje zakonitosti robne proizvodnje. Svaki oblik robne proizvodnje sadrži elementarne zakone vezane za cijene svih faktora proizvodnje, obezbjeđenje konkurentnosti i razvoja, te maksimalizaciju rezultata rada kroz ostvarivanje interesa subjekata — nosioca i učesnika u privređivanju.

Dalji principi robne proizvodnje u samoupravnom sistemu moraju sadržati motivaciju za minimiziranje svih troškova i izdataka a za maksimiziranje finansijskog rezultata za koji je korisnik i upravljač društvenim sredstvima, tj. radnik zainteresovan. Društveni karakter sredstava i socijalistički produkcionni odnosi raspodjelu u socijalizmu čine nešto složenijom nego u kapitalizmu jer je kapitalizam kroz profit i konkurentnost u njegovom stvaranju obezbijedio racionalnost i efikasnost privređivanja, ali taj sistem sadrži klasni konflikt između radnika i vlasnika sredstava koji prisvaja višak radnikovog rada. U socijalističkom sistemu se prevazilazi podvojenost rada i upravljanja a posebno u našem sistemu, gdje je radnik istovremeno i proizvođač i upravljač društvenim sredstvima i gdje on odlučuje o uslovima i rezultatima svog rada.

Na osnovu toga možemo izvući konstataciju o uskoj povezanosti društvenih i pojedinačnih interesa u svakoj privrednoj ćeliji odnosno jedinici. To se naročito značajno ispoljava u području proširene reprodukcije odnosno pri odlučivanju radnika u OOŪR-u o namjenskoj raspodjeli na potrošnju i akumulaciju. Zato u sistemu raspodjele ti interesi (individualni i društveni) moraju biti ne samo ravnopravni (uz primat društvenih), već i obezbijeđeni. (Kao što je poznato u postojećem sistemu raspodjele dohotka to nije bilo obezbijeđeno). Sa toga stanovišta treba prići studioznoj razradi formiranja i raspodjele dohotka u našem sistemu. Kao prvo, u okviru koncepta dohotka nužno je afirmisati i neke kategorije robne privrede kao što su dobit, kamata na društvena sredstva, odnosno cijene faktora proizvodnje, uključiv i tretiranje radne snage u tom smislu

(kako se to već predlaže od nekih ekonomista²). Naime, bitna pretpostavka za usklađivanje sistema raspodjele sa principima robne privrede jeste postojanje realnih kalkulativnih cijena i troškova materijala kao i osnovnih sredstava i živog rada. Dalje, u sistemu raspodjele treba početi od usklađivanja interesa u okviru OUR-a i njegovog poslovanja, sa obavezama koje OUR ima prema opštoj i zajedničkoj potrošnji.

Postojeći sistem alimentiranja opšte i zajedničke potrošnje ne respektuje njihovu povezanost sa ekonomskim principima i efikasnošću poslovanja. On je davao prednost ekspanziji te potrošnje u odnosu na druge vidove potrošnje (investicione pa i lične) i predstavlja jednu od prepreka za udruživanje i cirkulaciju sredstava akumulacije. Znači u ovom području su nužne radikalnije promjene. Dalje, kao posebno značajan princip koji treba sprovesti u raspodjeli dohotka u samoupravnom sistemu jeste da se radniku obezbijedi ravnopravnost i sigurnost u sticanju ličnog dohotka u smislu da se za istu vrstu i obim rada ostvaruje svugdje približno isti dohodak. (To je kao princip usvojio i CK SKJ). To znači da će radnici u OOUR-u iz ostvarenog dohotka prvenstveno ostvariti taj svoj, na radnom mjestu zarađeni, lični dohodak. Isto tako, treba ostvariti stalnost i sigurnost u obezbjeđenju sredstava za akumulaciju na bazi dogovorno utvrđene stope izdvajanja za akumulaciju prema vlastitim korištenim sredstvima (što je u suštini kamata na korištena sredstva). Kada se iz dohotka obezbijede ove dvije namjene bez kojih nema normalnog odvijanja procesa proizvodnje, niti proširene reprodukcije, iz dohotka bi trebalo izdvojiti zakonske i dogovorene obaveze DPZ i SIZ-ovima u dogovorenom procentu od ostatka dohotka po izdvajanju ličnog dohotka odnosno od ostvarene dobiti. Dobit bi se utvrđivala kada se iz dohotka odbiju zarađeni LD, tj. iznad cijene koštanja. Znači da bi se iz dobiti izdvajala prvo obavezna akumulacija po pripisanoj ili dogovorenoj stopi na korištena društvena sredstva (odnosno kamate za kredite), zatim doprinos na dobit za društvenu i opštu potrošnju i to SIZ-ovima i DPZ. Preostali dio dohotka koji je u biti višak dobiti ili ostatak dohotka bi bio na slobodnom raspolaganju OOUR-u i koristio bi se za lične dohotke i akumulaciju ovisno o kriterijumima i principima koji bi bili društveno i samoupravno dogovoreni i regulisani samoupravnim aktima OOUR-a. U praksi bi dio tog dohotka išao na lične dohotke koji su rezultat upravljačke funkcije i uspješnosti poslovanja OOUR-a, a dio za akumulaciju, ovisno od odluke samoupravnih organa u OOUR-u. Sredstva koja bi se izdvajala za akumulaciju prema propisanoj stopi ne bi ostajala u OOUR-u i u sistemu bi trebalo regulisati da se ona koncentrišu u RO i SOUR, ili u drugim oblicima udruživanja rada i sredstava prema odlukama samoupravnih organa, ali nikako u bilo kom državnom organu. Sredstva za akumulaciju koja bi se izdvajala iz viška dobiti kao i

² Dr. Sofija Popov, Stojan Andov i drugi

ŠEMA PREDLOŽENE RASPODJELE UKUPNOG PRIHODA I DOHOTKA
OOUR-a

	Iznos		Iznos				
	Iznos	Iznos	Iznos	Iznos			
Dohodak	600	Dobit	350	Ostatak dobiti	150	Za akumulaciju	80
				Rezervni fond	20	Za LD	70
				Doprinos SIZ-u i DPZ — % na dobit	100		
				Kamate na vlas. sredstva	80		
		Zarađeni LD na radnom mjestu	250				
Amortizacija	100						
Materijalni troškovi	300						

Ukupan
prihod
= 1000
jedinica

Kamata na vlastita sredstva
bi iznosila 3 do 5%

Doprinosi SIZ-ovima i DPZ bi
iznosili oko 30% poreza na
dobit a mogla bi se uvesti
i progresivna stopa

sredstva amortizacije bi ostajala u OOUR-ima i sve odluke u vezi sa njihovom upotrebom bi donosili radnici u OOUR-u. U slučaju da preduzeće ostvari takvu masu dobiti iz koje se po prednjem redosljedu ne mogu podmiriti i obavezna akumulacija i doprinosi SIZ i DPZ, onda bi moglo da se uspostavi mehanizam većeg smanjenja doprinosa iz dobiti SIZ-ovima i DPZ-a u odnosu na obaveze akumulacije u srazmjeri prema veličini raspoložive dobiti. Radi preglednosti dajemo i šemu izloženog sistema raspodjele.

Šta su bitne karakteristike ovog koncepta raspodjele odnosno šta su prednosti u odnosu na postojeći i kakvi mu se prigovori mogu staviti?

Prvo, ovaj prijedlog jedinstveno usklađuje interese pojedinih subjekata odnosno učesnika u stvaranju i raspodjeli dohotka. On dalje obezbjeđuje sigurnost na radnom mjestu zarađenog ličnog dohotka i određene mase akumulacije. Naime, ako se iz ostvarenog dohotka prvo izdvajaju zarađeni lični dohoci (dohodak I) na radnom mjestu a iza toga iz preostalog dohotka (koji u suštini predstavlja dobit) se vrši prvo izdvajanje za obaveznu akumulaciju (izračunatu na bazi dogovorene-propisane stope na vlastita sredstva), zatim za doprinos (porez) na tu dobit koji pripada DPZ-a i SIZ-ovima i ostatak kao višak dobiti ostaje OOUR-u za slobodno odlučivanje (raspoređivanje na lične dohotke i akumulaciju), onda su svi istovremeno i jednosmisleno zainteresovani za veću proizvodnju, za veću produktivnost i za veći dohodak, odnosno dobit.

Istovremeno postoji, paralelno stimulacija radnika i kao proizvođača na radnom mjestu (da ostvarenim rezultatima dobije svoj lični dohodak) ali i njegova motivisanost za veću dobit odnosno ostatak dobiti, za bolje korišćenje društvenih sredstava i uspjeh u poslovanju cjeline radne organizacije i OOUR-a (što do sada nije bilo), zatim za ekonomično i efikasno upravljanje tim sredstvima jer će po tom osnovu (kao dobar upravljač) dobiti lični dohodak iz viška dobiti. Zainteresovan je da mu ta dobit bude veća i ponašaće se tako da su druge stavke, izdaci, troškovi, što manje.

Ovdje se može prigovoriti da se ovim prijedlogom smanjuju prava radnika u raspolaganju cjelinom dohotka (kako se to kod nas uobičajeno govori). Da to pobliže sagledamo (bez fraziranja). U sadašnjoj raspodjeli dohotka prije čistog dohotka obim odlučivanja radnika je minoran (sve zakonske, dogovorene i ugovorne obaveze se formiraju bez njegovog direktnog učešća. U čistom prihodu on odlučuje o dijelu za lične dohotke svojim pravilnicima te o zajedničkoj potrošnji što će i po ovom prijedlogu činiti, i o izdvajanju za akumulaciju. (proširenje materijalne baze udruženog rada). U čemu su kvalitetne razlike? Prvo, lični dohodak zarađen na radnom mjestu postoji objektiviziran i ujednačeniji za istu vrstu, obim i kvalitet rada, on postaje sigurniji jer se isplaćuje prije svih drugih obaveza iz dohotka, praktično čini sa materijalnim troškovima i amortizacijom cijenu koštanja. O njemu će naravno i dalje odlučivati radnici i isplaćivati će se na osnovu pravilnika kojeg će oni

donositi. Dalje, drugi dio ličnog dohotka bi se isplaćivao iz uspjeha ukupnog poslovanja OOUR-a, tj. od ostvarenja upravljačke funkcije radnika i drugih uslova, okruženja u kome radnici posluju. Mi smo ostvarili jedinstvenu proizvođačku i upravljačku funkciju ali u robnoj privredi se mora znati šta se postiže u jednoj i drugoj funkciji. Radnik treba da je odvojeno stimulisan za obje svoje funkcije. To zahtjeva i praksa odnosno dosadašnja konfuzija u formiranju ličnog dohotka. Visina ličnih dohodaka u većini nije zavisila od uspjeha u radu i poslovanju. Ovo razdvajanje na LD I i II znači i veću mogućnost prilagođavanja savremenim trendovima u politici ličnih dohodaka u kojim na jednoj strani treba stvarati sigurnost radnika za osnovni, za život potreban lični dohodak, a na drugoj da se radnik stimuliše da bolje koristi društvena sredstva, (kapitala) s obzirom na sve veći značaj kapitala u ukupnom poslovanju. Ovim se pojačava jedinstvo i ravnopravnost unutar radničke klase, ujednačavanje nagrađivanja na radnom mjestu a i zainteresovanost svih radnika za uspjeh OOUR-a i RO i njihov finansijski rezultat.

Ako bi neko prigovorio da će taj drugi dio LD biti mala stimulacija i da on, ostajući na kraju raspodjele kao rezidual ukupnog poslovanja, neće biti stimulativan, ne bi bio u pravu. Naime, prvo taj dio ne treba da je ograničen niti minoran, drugo, veća stimulacija radnika za ekonomičnost i efikasnost se postiže upravo onda ako on ostvaruje uvećan lični dohodak i dodatna sredstva akumulacije na kraju raspodjele pri čemu, je za njega najvažnije upravo ono što na kraju njemu ostaje. To ga tjera da snižava sve druge prethodne troškove, obaveze i razne izdatke da bi povećao taj svoj ostatak dobiti. Nije li u kapitalističkoj privredi na istom mjestu u raspodjeli profit, pa zar nije izdržavao sva iskušenja motivacije u privređivanju. (Ovo je profit udruženih radnika). Ovdje se može postaviti pitanje što ako je dobit mala ili ako je nema. Po ovom konceptu dobit je prvi pokazatelj uspjeha i poslovanja. Ako je mala i ako se iz nje ne mogu zadovoljiti sve namjene (o kojima sam naprijed iznosio) onda je to prvi indikator o nezadovoljavajućem poslovanju. Takav će kolektiv, srazmjerno svom neuspjehu, ostvarivati drugi dio svog LD ili ga neće nikako ostvarivati. Ako se, pak, iz dobiti ne ostvaruju ni planirani doprinosi DPZ i SIZ-ovima to je i za njih signal da nešto nije u redu u tom OOUR-u. Ali ako pak uz znatnije smanjenje doprinosa DPZ i SIZ-ovima OOUR ne može da izvršava obaveze prema akumulaciji on se približava „crvenom signalu“ koji alarmira na uzburu. Kad prihodi dostižu pokrće samo cijene koštanja preduzeću, OOUR-u treba sanacija, to je granica gubitka, a ako to nije moguće slijedi stečaj.

Na kraju bi analizirao položaj preduzeća u vezi sa proširenom reprodukcijom po ovom prijedlogu. Prvo da konstatujemo da sadašnji koncept po kome radnici u OOUR-u odlučuju o cjelini proširene reprodukcije nije dao rezultate ni u ostvarivanju tog prava (znači to je još neizvjesno) niti u politici ni efikasnosti investiranja. Nemamo ni željene cirkulacije ni neophodne koncentracije akumu-

lacije. Samoupravni sistem proširene reprodukcije treba postaviti na nove osnove. Po ovom prijedlogu radnici bi svoju ustavnu funkciju u investicijama i odlučivanju o njima, ostvarivali dijelom neposredno u OOUR-ima i RO, a dijelom posredno u RO i SOUR-ima, kao i drugim oblicima udruživanja. Sredstva OOUR-a bi bila amortizacija i akumulacija koju bi formirali iz ostatka dobiti. To bi iznosilo oko 1/3 ukupnih sredstava za investicije. O upotrebi sredstava obavezne akumulacije bi radnici odlučivali u radničkim savjetima RO i SOUR-a, putem drugih oblika samoupravnog udruživanja, a u skupštinama banaka o sredstvima koja se koncentrišu u bankama. Naime, mogući su razni modaliteti alokacije tih sredstava, no nužno je da se jedan dio koncentriše u SOUR-ima, odnosno u RO (koje nisu udružene u SOUR-e). Naravno to pretpostavlja prvo, dosljedno ostvarivanje delegatskog upravljanja tim bankama odnosno u skupštini banke, a drugo bitne promjene u poslovanju, nadležnostima i odgovornosti banaka. Ukratko, to treba da budu banke udruženog rada koje će poslovati na ekonomskim principima. Da sumiramo, ovaj prijedlog u proširenoj reprodukciji bi za početak (sistemski) donio smanjenje u neposrednom odlučivanju radnika u ukupnom obimu investiranja, ali bi jačao udio i ulogu radničkog (posrednog) odlučivanja u RO, SOUR i bankama. (Nije ni u sadašnjoj praksi uloga radnika u investicijama bila povoljnija). Ali gledajući dinamično sve više treba da raste neposredno odlučivanje. Naime, sa porastom amortizacije i sa uspješnijim poslovanjem i stvaranjem većeg ostatka dobiti, biće u prilici i da povećavaju tu dodatnu akumulaciju o kojoj u cjelini odlučuju radnici u OOUR-u. Pa zar i ne treba? Zar nije opravdano da o minimalnoj društveno neophodnoj akumulaciji (ovoj obaveznoj) odlučuje širi samoupravni organ (radnički savjet RO i SOUR)? Zar se time ne potvrđuje i društveni karakter društvene svojine? Zar se time bolje ne obezbjeđuje nužna koncentracija i cirkulacija sredstava (tako neophodno udruživanje)? Zar sve to nije bitno za ostvarenje planirane razvojne politike i efikasnosti investiranja, itd.? Zar radnički savjet RO i SOUR-a nisu kvalifikovani samoupravni i društveni organi da odlučuju o upotrebi društvene akumulacije?

Ako, pak, radni kolektiv svojim uspjesima u poslovanju koji rezultiraju u većoj dobiti ostvari povišenu akumulaciju, on sa njom neposredno raspolaze. Zar to nije stimulativnije nego da mu unaprijed neovisno od efekata u radu predamo opšte društvenu akumulaciju, da se izlažemo opasnosti da o njenoj upotrebi preovlađuju užji lokalni interesi (iskustvo pokazuje realnost te opasnosti) i da se troši neefikasno a da političkim i zakonskim mjerama vršimo njeno udruživanje. Ne može se pravdati stanovište da je samo neposredno odlučivanje o investicijama u OOUR-u jedino dosljedno samoupravno. Svi samoupravni organi i u OOUR-u i RO i SOUR pa i delegatskoj skupštini u poslovnoj banci su, u okviru samoupravnog sistema i ekonomskih funkcija u njemu, ravnopravni i sa-

moupravno kvalifikovani. Treba im svima dati prave funkcije u skladu sa ekonomskim zakonitostima.

Na kraju bih iznio da ovaj prijedlog raspodjele i formiranja i raspolaganja sa akumulacijom omogućava rješavanje i jedne već dugo sporne dileme u našem samoupravnom sistemu a to je: šta je ciljna funkcija samoupravne socijalističke ekonomije i kako utvrđivati i upoređivati efikasnost — uspjeh poslovanja? Po nekima osnovna ciljna funkcija u našem sistemu je dohodak, po drugima čisti dohodak, ili lični dohoci, a po nekim i akumulacija. Smatram da ravnopravno sa tim opredeljenjima treba uključiti i ostatak dobiti izračunat po ovom prijedlogu raspodjele. Nije bilo vremena ni mogućnosti za sve provjere, ali izgleda mi da bi upravo ta kategorija mogla biti osnovna ciljna funkcija jer bi se njenom maksimizacijom obezbjedili svi ekonomski principi i borba radnog kolektiva kao upravljača društvenim sredstvima za minimizaciju svih troškova proizvodnje i drugih obaveza koje plaćaju iz svog dohotka. Ova kategorija bi mogla da posluži kao najkompleksniji jedinstveni pokazatelj pri upoređivanju poslovnog uspjeha pojedinih kolektiva ili grana privrede. To se dosad najobjektivnije vršilo upoređenjem ostvarenog dohotka po zaposlenom radniku i viška rada odnosno akumulacije prema prosječno korištenim sredstvima. Često su to suprotno usmjereni pokazatelji. Ostatak dobiti bi se dosta objektivno mogao upoređivati i sa ličnim dohocima odnosno brojem zaposlenih, a i prema korištenim sredstvima. Time bi se unapredio kvalitet i upotrebljivost postojećih analiza.

Prof. dr Momir ČEĆEZ

THE EXTENDED REPRODUCTION IN ECONOMIC THEORY AND IN
THE SYSTEM OF INCOME DISTRIBUTION IN SFRY

(Summary)

The economic system in Yugoslavia, on the whole, has not been brought into accordance with the economic laws of commodity production. This refers to, among other things, the extended reproduction and the income distribution segments. Consequently, real price of the usage of social resources is not existing in self-managed economic system. There is also no clear rules regarding accumulation and the efficiency of social resources used for investments.

Many of the existing problems connected with the extended reproduction have been conditioned by the income distribution system as well. That is reason why it is necessary to carry out changes in the existing system of income distribution within BOALs. First of all, it would be necessary to put BOALs under obligation of determining the real value of fixed assets and to

prescribe real rates of depreciation. Then, the interest on the employed social resources should be determined. Further on, it would be necessary to change way of the budget financing and the self-managing communities of interest financing. This kind of social consumption should be financed from net BOALs' income rather than from income or from gross personal income what is today's practice. Personal income of workers should be separated, according to the functions they perform, into two following parts: personal income resulted from work at workplace and determined by adopted working criteria, and personal income which workers realize as managers within the process of managing and using the social resources and social accumulation. The first part of personal income would be incorporated into the cost price, and the second into the net income of a BOAL.

Therefore, personal incomes which are realized at a workplace should be singled out from BOALs' income first. After that, net income should be determined. It would serve as a basis for determination of the interest on social resources which are being used (this interest would be paid to work organizations and to composite organizations of associated labour), as well as for the determination of contributions — taxes — allocated to budgets and to self-managing communities of interest according to stipulated rate. The remainder part of net income would be allocated to personal incomes and to BOALs' funds (including the accumulation fund).

The changes which have been suggested here would stimulate a working collective on to greater employment of capacities and would ensure better coordination between social and individual interests. This suggestion would enable the stable allocation to the accumulation funds, as well as greater efficiency, pooling and circulation of the accumulation resources. In the price calculations, current labour would become cheaper. Some weaknesses which exist in financing general social needs through self-managing communities of interests would be removed too. All these would help to put into order the economic conditions in SFRY

